

JOAN BUSQUETS i DALMAU

L'EXILI DE L'ABAT DE BESALÚ DURANT LA GUERRA DELS SEGADORS

En estudiar les implicacions religioses de *la guerra dels segadors*, principalment a través de la documentació que hi ha als Arxius de la Corona d'Aragó i del Vaticà, he trobat moltes cartes i memorials de prelats i persones religioses que conspiraven a l'un i a l'altre partit. La participació de l'estament eclesiàstic en la revolta dels catalans, que va desembocar després en la guerra de separació, és molt notable. Mentre els bisbes de Catalunya, nomenats i controlats per la cort, són generalment partidaris de la política de Madrid juntament amb l'alta aristocràcia del Principat, els abats i els canonges fan costat a aquella petita noblesa muntanyenca, arruïnada i ressentida, que palesa el seu despit contra el govern central posant-se al front de la rebel·lió (1).

En efecte, al costat de *Pau Claris*, i seguint la seva política, hi trobem alguns abats de monestirs benedictins com *Gaspar Sala*, principal pamfletista d'aquella revolta i que, després, fou abat de Sant Cugat, també *Andreu Port* abat d'Amer i *Gispert d'Amat* abat de Sant Pere de Galligans, que foren tots dos presidents de la Generalitat després del canonge Claris (2).

Cal esmentar també aquí ben especialment a *Francesc de Montpalau*, fill d'Argelaguer i abat de Banyoles, que va tenir una notable actuació durant la revolta catalana i fou enviat com ambaixador de la Generalitat a París en una missió ben compromesa. La figura i l'activitat política de l'abat Montpalau ja va ser perfectament estudiada pel nostre Mn. Lluís Constans (3).

De fet són els religiosos de l'orde de Sant Benet, juntament amb els caputxins, els qui més activament participen en la revolta al costat dels cabdills catalans, obtenint els encàrrecs més delicats i les missions de major gravetat, com són ara l'ambaixada a Madrid del caputxí *Bernardí de Manlleu* en els dies crucials que precediren la ruptura de relacions, o la de l'abat *Montpalau* a París i a Roma durant els anys de la guerra.

Un abat partidari d'Espanya.

En canvi resulta excepcional, en el context polític d'aquella revolta i tenint en compte la normal correlació de forces, que un abat benedictí com el de Besalú militi en el partit contrari de Catalunya, essent l'únic dels abats catalans que no va recolzar la rebel·lió (4). *Fra Francesc Climent, abat de Sant Pere de Besalú (1632-1647)*, es manté addicte al rei Felip IV i clarament partidari del retorn de Catalunya a l'obediència espanyola, arribant a ser considerat com un perill públic i els catalans acaben expulsant-lo del Principat. D'entrada és poc explicable aquesta actitud de l'abat, car els interessos de classe i la seva condició eclesiàstica i abacial el lligaven més aviat amb els estaments interessats en la revolta. L'exili forçós el portà cap a Roma, on continuà conspirant contre el govern de Catalunya, actitud que va mantenir fins a la seva mort esdevinguda a Itàlia el 1647 (5). A Catalunya, la guerra continuava encara.

Com a conseqüència d'aquesta revolta i de l'expulsió de l'abat, el monestir de Besalú va quedar 18 anys sense prelat, tot el temps que va durar la guerra. De fet, fins al 1661, dos anys després de la Pau dels Pirineus, no fou nomenat el successor: l'abat Fr. Bernat de Pons (6).

La carta que des de Roma l'abat de Besalú escriu al rei Felip IV i el memorial que presenta al Sant Pare, defineixen de manera inequívoca la seva línia política. La carta al rei ja va ser citada per Mn. Sanabre, l'erudit arxiver diocesà de Barcelona, mort aquest any. Encara avui, el seu monumental i minuciós estudi sobre la guerra dels segadors continua essent l'obra que millor tracta els aspectes polítics d'aquella revolta, situant-la en el marc internacional de la pugna entre Espanya i França per l'hegemonia a Europa (7).

L'abat Francesc Climent havia nascut a La Selva (de Mar) i pertany a la coneguda nissaga empordanesa dels *Climent* de Castelló d'Empúries, que en èpoques diverses ha donat també altres personalitats ben notables i característiques a l'Església i al país (8). Ja era gran quan va ingressar a l'Orde de Sant Benet, en la qual va tenir diversos càrrecs com els de visitador i secretari de la seva Congregació, així com també el de Prior de la casa d'estudiants de l'Orde. Tenia 50 anys quan el rei el presentà per l'abadia de Besalú (9). Fou abat durant 15 anys, encara que els quatre darrers els passà a l'exili, a Itàlia, ja que fou expatriat «amb violència i escàndol» el 1643 per les autoritats catalanes que el consideraven un perill per la pau política del país. ¿S'ha de pensar que l'abat de Besalú fou traïdor a Catalunya?

El cas de l'abat Climent esclata quan la rebel·lió de Catalunya compleix el ter-

cer any. La carta de l'abat al rei des del seu exili romà és ben expressiva i permet fer l'avaluació de la seva postura política a la llum dels esdeveniments que es produïren, especialment en aquells primers mesos de 1643, i que assenyalen el començament de la crisi d'aquell maridatge interessat dels catalans amb els francesos. De fet la sincera adhesió de Catalunya a França va durar ben poc, si és que mai havia existit. Després de l'intent desesperat i utòpic d'una *república catalana*, la presència de l'exèrcit espanyol començant a envair el Principat obligava els catalans a proclamar rei Lluís XIII, com a única sortida, cosa que volia dir lliurar-se quasi incondicionalment a la política de Richelieu (10).

La crisi dels acords amb França.

Si els eclesiàstics catalans van posar-se inicialment al davant d'aquella revolta el 1640, al cap de poc més de dos anys, quan el Principat pren consciència que el domini francès és encara més inconsiderat que el castellà, es replantegen també el seu deure patriòtic. Aquest replantejament no s'ha d'entendre com una deserció a la lleugera, sinó que cal valorar-lo d'acord amb el concepte *pactista* que tenien els catalans de la monarquia (11). Així comencen els complots, les conjures, les protestes: i els eclesiàstics podien actuar més obertament que els altres ciutadans gràcies a la immunitat de què gaudien. Aquests fets, repetits en tantes persones notables, expressen la gravetat d'aquella crisi que acabarà per reconduir Catalunya a l'obediència del rei d'Espanya, acceptant el seu perdó. Catalunya —la gent, els diversos estaments—, insensiblement, quasi secretament, va desertant de la seva aliança amb França. Cert que encara queda *un partit francès* ben important, en el qual s'hi mouen força eclesiàstics. Però és això, un partit, no pas un poble. Aquest està dividit, i molta gent important ja conspira contra França (12).

El virrei francès La Mothe, per deturar aquella hemorràgia de desercions, organitza un acte públic i obligatori de jurament de fidelitat al nou rei dels catalans. Serà inútil. El 26 de gener, que és el dia escollit pel solemne jurament públic, hi acut poca gent (13). L'acte només serveix per palesar la resistència sorda dels notables catalans envers la política francesa al Principat. Hom comença a parlar de traïció per part de l'estament eclesiàstic. És simptomàtic. I aquí cal dir que, si la protesta contra la política castellanitzadora del Comte-Duc d'Oliveres havia aixecat tot un poble, l'annexió a França no havia obtingut mai la mateixa unanimitat.

Factors d'una importància molt diversa van contribuir a aquest progressiu dis-

tanciament. D'una banda la brutalitat de l'exèrcit damunt de la població camperola ja prou castigada, però també l'incompliment de les Constitucions de Catalunya per part dels virreis francesos i els seus equips de govern. Cal fer notar que són els mateixos arguments que havien justificat l'alçament dels «segadors» contra els *tercios* d'Espanya. D'altra banda, la destitució d'Olivares a Madrid, juntament amb l'oferiment del perdó general de part de Felip IV, va obrir la porta d'una sortida digna pels catalans. Insospitadament, el francès apareixia als ulls de la majoria com un nou exèrcit d'ocupació. Potser el fet concret d'aquell any que més va fer precipitar els esdeveniments fou la rebel·lió de la Vall d'Aran, que Josep Margarit va haver d'ofegar amb notable vessament de sang (14). Com sigui, al cap de dos anys d'anar de bracet amb França, els catalans ja n'estan cansats i desenganyats, i s'organitzen per a la resistència. L'abat de Besalú és un d'aquests notables catalans que, no havent estat mai addictes de cor a França, ara deserten obertament impulsats pel desengany general. Climent és dels primers, però en seguiran molts d'altres.

Persecució d'eclesiàstics.

I comença la repressió. Empresonaments interrogatoris, deportacions i, el que fou més freqüent, l'exili. Aquesta darrera era la mesura que més sovint aplicaven als eclesiàstics dissidents per por de no caure en les sancions canòniques (15).

L'any 1643 comença amb l'exili del bisbe de Girona, Gregorio Parceró, que era molt apreciat pel poble ja que, tot i ésser «castellà», havia condemnat els terços espanyols, s'havia enfrontat amb el govern de la cort i era mal considerat a Madrid a causa del seu ajut a la revolta pagesa (16). El bisbe tampoc no s'havia sotmès al jurament manat pel virrei. Aquell mateix any s'expulsa tota una sèrie d'eclesiàstics notables, com són en Vicari General de Barcelona Galceran de Sentmenat, l'Inquisidor Dr. Abat, el provincial dels carmelites P. Raguer, el Vicari General de Solsona Dr. Bellmunt i d'altres canonges i religiosos. Amb aquest grup fou exiliat l'abat Francesc Climent de Besalú. Cap a finals d'any foren expulsats tres monjos de Ripoll, Fra Gaspar Grau, Fra Lluís Pons i Fra Josep Monrodon, aquest darrer era germà de l'agutzil que fou mort violentament a Santa Coloma de Farners en els primers dies de la revolta popular (17). El motiu oficial de l'expulsió era el mateix per a tots aquests eclesiàstics: no haver volgut jurar fidelitat al nou rei i conspirar contra Catalunya, fent espionatge a favor d'Espanya (18).

L'expulsió de L'abat Climent.

Fou el governador de Catalunya, Josep de Margarit qui, havent obtingut la deguda autorització eclesiàstica de l'abat de Ripoll, va donar l'ordre de detenir i expulsar del país l'abat de Besalú. El manament ve signat per l'abat de Ripoll a causa de la immunitat eclesiàstica, però l'ordre ve de més amunt, del governador i del virrei La Mothe i, en definitiva, de París. El text del decret, redactat en castellà, deia: «*De parte del M. Iltre. y Rdmo. Sr. el Dr. Fr. Don Francisco de Copons, Abat del monasterio de Ripoll, del Orden de San Benito, a la Santa Iglesia Romana tanto en la cabeza como en los mienbros inmediately sujeto. Insigniando el orden expreso del noble Don Joseph Biure y de Margarit, Barón de Aguilar, Mariscal de Campo, Lugarteniente de Capitán General y Gobernador del Principado de Cataluña y sus Condados, se hace mandamiento a Fray Francisco Climent, abat de Besalú, que por quanto es mal afecto a las cosas del Rey de Francia, por todo el corriente mes de setiembre salga de Cataluña y sus Condados, y fuera de ellos esté en partes donde le diere gusto, hasta que otra cosa le sea ordenada*».(19) Aquesta ordre va ser executada la tarda del 27 de setembre pel Veguer de Girona. L'expulsió es realitzà per mar, ja que s'embarcà al Port de Llançà en direcció a Itàlia (20). Climent devia tenir llavors prop de 62 anys.

El *Llibre dels fets de la casa de Climent* explica així aquest exili de l'abat: «*Als vint-i-set de setembre de l'any 1643, cap al tard, s'embarcà lo Iltre. Dr. Fra Francisco Climent, abat de Besalú, per a Roma i s'embarcà en lo port de la Vila de Llançà, al qual lo tragueren de la Provincia perquè no volgué prestar jurament al Rei Cristianissim, i lo capturà lo Verguer de Girona, amb instància del senyor Fra Domènech, tenint les bissas de President del senyor Abat de Ripoll, Fra Copons*» (21).

L'expulsió d'aquest grup d'eclesiàstics, més que una solució, portà encara nous problemes a les autoritats catalanes. No sols indisposà al poble senzill, sempre molt sensible a les violències contra els homes d'Església, sinó que aquesta mesura policial va exasperar també algunes entitats que fins llavors s'havien manifestat clarament partidàries de la política secessionista. En efecte, van protestar-ne el Capítol de la Catedral de Barcelona, la Congregació claustral dels Benedictins i també el Delegat Apostòlic a Catalunya, Mons. Vincenzo Candiotti (22). La repulsa i el malestar fou tan greu i general que els caps francesos i la Generalitat van veure's obligats a organitzar un equip de predicadors especialitzats per tal d'explicar al poble fidel que la immunitat eclesiàstica no havia estat pas violada, sinó que aquests prelatos rebels eren enviats al seu jutge competent: La Seu Apos-

tòlica. Però ni el mateix Candiotti no hi està d'acord ni es creu aquestes raons (23).

Els motius de l'expulsió.

Es pot considerar justificada l'expulsió de l'abat de Besalú? El fet és que no vol jurar fidelitat al rei de França i tots els eclesiàstics que no juren acaben essent expulsats. Climent era un monjo molt considerat i el partit espanyol no es talvia els elogis: «*religioso digno de veneración por su edad, virtud y letras*», afirma l'ambaixador Erasso. I amb els elogis, l'atac a la política del bàndol contrari: «*...para prender y hechar de Cataluña, con tanto escándalo, a una persona de tanta autoridad que se estaba retirado en su Abadía, i no se le hallaba otra culpa sino el haber hecho una acción tan loable como el no haber querido prestar el juramento al Rey Cristianísimo*» (24).

Climent era considerat, doncs, una persona digna i de categoria moral per als del partit d'Espanya. Però hom se sent inclinat també a creure que la seva simpatia per la causa espanyola no li permetria d'estar tan retirat i inactiu com afirma l'ambaixador. No era una persona inofensiva, car devia conspirar igualment que altres eclesiàstics contra aquella situació política de Catalunya que considerava injusta i desgraciada.

En els memorials que els religiosos i prelats expulsats envien a la cort de Madrid des de Gènova, sempre fan constar els seus mèrits en servei d'Espanya i fan recompte de la seva pacient i activa resistència al domini francès i de l'oposició a la revolta catalana: «*Mientras he estado en Cataluña he procurado obrar aquello que más me ha parecido convenir al servicio de V. Majestad, desengañando a muchos que los sediciosos tenían apartados de la obediencia de V. Majestad, y como aquellos ministros en esto están siempre muy vigilantes, han hecho en mi persona esta demostración, no dándoles yo lugar a que la pudiesen hacer mayor. Con sacarme de Cataluña han resuelto en tomarme mi hacienda...*» (25). Aquest és el to de la carta que escriu el monjo de Ripoll, Morodon, a Felip IV des de Gènova. N'hi ha moltes de semblants en els lligalls del Consell d'Aragó. Tots parlen dels seus mèrits, de com han conspirat activament a favor del retorn a Espanya. D'una banda els elogis que l'ambaixador espanyol fa de Climent i de l'altre l'activitat anticatalana que immediatament va començar a desplegar un cop a l'exili, és a dir, la seva relació amb les autoritats espanyoles a Gènova, la integració en el grup i l'acceptació dels seus plans polítics, donen motiu a pensar que l'abat Climent no restava inactiu i que havia donat prou mo-

tius perquè catalans i francesos sospitessin d'ell. A Besalú des de la seva abadia, o a l'Empordà on tenia interessos i lligams de família, la influència política i moral de l'abat Climent podia ser molt notable. De fet, els responsables de la revolta que intentaven salvar l'aliança amb França, van preferir tenir-lo lluny.

Missió diplomàtica a Roma.

Com els altres eclesiàstics proscrits, l'abat Climent arriba a Gènova. Aquesta República, mercantil aliada d'Espanya, és el destí normal dels expulsats per mar. Aquí els espera l'ambaixador espanyol Juan de Erasso que en acollir els exiliats els dona ajut de part del Rei i també instruccions per eventuais encàrrecs. Mentre els altres personatges reben simplement ajut econòmic per passar a Nàpols o a Espanya, l'abat de Besalú rep l'encàrrec d'una missió especial: ha d'anar a Roma. Aquesta delicada missió l'ambaixador Erasso la hi encarrega i la justifica presentant l'abat Climent com un exemple insòlit de lleialtat i patriotisme: *«se ha mostrado tan fiel vasallo de S. Majestad y padecido tantos trabajos por este respeto, que ha sido muy singular exemplo en haver cumplido las obligaciones de buen vasallo. Yo le agasajo aquí con particular demostración por los méritos y por la fineza y el riesgo con que ha servido a V. Majestad, excusándose ejemplarmente de dar el juramento al Rey Cristianísimo, como lo han hecho los demás abades del Principado de Cataluña»*(26).

Tot just arribat a Gènova, Climent escriu una primera carta a Felip IV i, mentrestant, els ministres espanyols a Itàlia —el cardenal Alborno, el Marquès de los Vélez i el mateix ambaixador Erasso— li preparen la missió prop de la cúria romana, no sense haver consultat abans Madrid. El Consell d'Aragó, reunit a Saragossa, aprova aquesta gestió diplomàtica encomanada a l'abat i determina que no li manquin els mitjans econòmics necessaris perquè pugui dur-se a bon terme (27). Els convé d'explotar l'exili d'una personalitat eclesiàstica com l'abat de Besalú. Informar al Papa del que passava a Catalunya podia fer inclinar la política pontifícia cap al bàndol espanyol. Som en plena guerra europea dels Trenta Anys. Hi ha reunida la conferència per la pau a Münster. Totes les veles de la diplomàcia internacional són desplegades i es mouen frenèticament a tots els fronts. La influència del papat en aquesta contesa diplomàtica i bèl·lica encara pot ser decisiva. Mons. Fabio Chigi, l'enviat de Roma a la conferència, és considerat l'àrbitre que tots miren de guanyar-se (28). L'intent del viatge a Roma del nostre abat té importància en aquest marc de política europea. L'èxit però, és una incògnita, car la cort papal en principi es decanta a favor de França...

Oficialment el papa Urbà VIII (Maffeo Barberini) mantenia una actitud neutral en aquell plet entre França i la Casa d'Austria. Però, tot i haver insistit prop dels catalans perquè tornessin a l'obediència de la corona d'Espanya, era més aviat simpatitzant de la política francesa i acceptava, almenys com un fet real, la separació del Principat. D'acord amb aquesta postura el papa va enviar a Barcelona l'auditor de la Nunciatura de París, Vincenzo Candiotti, pràcticament amb funcions de *nunci* per tot el territori de Catalunya (29). La seva permanència al Principat durant els anys de la guerra va ser interpretada arreu com el reconeixement tàcit, per part de la cort romana, de la separació de Catalunya i de la seva annexió amb França. Per això interessava tant a Madrid que alguns dels eclesiàstics més importants de Catalunya passessin a Roma a donar testimoni de la seva lleialtat i a informar detalladament sobre els perills que corria la fe catòlica a Catalunya sota la dominació francesa.

No es fan però massa il·lusions coneixent l'orientació política del papa Barberini i del seu equip familiar —Urbà VIII governava amb un autèntic *clan* de germans i nebots que políticament s'havia compromès al costat de França (30)—. Ho diu clarament la carta que l'ambaixador espanyol envia a Madrid: «*aunque en Roma no se puede esperar que se haga la justa demostración que convendría, por lo menos entenderá el mundo la calidad de estas acciones y no se dejaran por parte de los ministros de V. Majestad de aplicar las diligencias debidas para que Su Santidad no permita en el Principado de Cataluña tan escandalosas execuciones y de tanto perjuicio a la inmunidad eclesiástica*» (31). És a dir, no veuen possibilitats reals de canviar l'orientació de la política romana, però sí que pensen que l'ambaixada de l'abat de Besalú pot fer adonar al Papa que cal intervenir a Catalunya per evitar els abusos dels francesos contra els eclesiàstics; cosa que indirectament afavoreix la política espanyola i el retorn de Catalunya a l'antiga obediència, ja que una bona part del clergat ha passat ja a una actitud «*resistent*» enfront de la política francesa a Catalunya.

S'encarregaren altres missions d'aquest tipus a eclesiàstics o nobles desterrats amb argumentació semblant. Es vol martellejar la consciència del papat: la Casa d'Austria, considerant-se l'aliada tradicional de l'Església, no es resigna a la política pro-francesa d'Urbà VIII en el camp internacional; l'Espanya defensora de la fe catòlica pels camps d'Europa se sent ofesa i abandonada injustament. Aquests eclesiàstics exiliats són enviats a Roma a insistir, a demostrar la justícia de la política del rei d'Espanya a Catalunya (i a Europa), i a advertir sobre els perills que corre, a causa de la rebel·lió, la fe dels catalans i les extorsions que es

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

fan a la immunitat eclesiàstica. Es barreja la il·legitimitat de la sublevació amb l'argumentació religiosa. Curiosament igual com es fa al començament de la revolta pagesa, però al revés. Allà la rebel·lió es legitimava per la defensa de la fe contra els soldats sacrílegs i heretges.

El fet que s'encarregui una missió prop de la cort pontificia a l'abat de Besalú demostra que era valorada la seva personalitat i la seva influència. Molts altres eclesiàstics no reben cap missió especial. En canvi, també es volia encomanar una missió semblant prop del papa al bisbe de Girona quan fou tret de Catalunya. Però aquest s'hi negà, possiblement per motius pastorals, cosa que no deixa de ser sorprenent. No es decideix a ser bel·ligerant contra dels seus diocesans; prefereix evitar Itàlia i s'enbarca cap a València (32).

Ja des de Roma, Climent escriu altra vegada al rei i l'informa sobre el contingut del memorial que presentarà al Papa. Toca els arguments contrarevolucionaris ja prou reiterats: primerament la il·legitimitat de la revolta i de la desobediència dels catalans contra el seu rei, i segonament les violències que es fan a la immunitat eclesiàstica per part de les autoritats del Principat i el perill de desviació en la fe a causa del contacte amb els heretges de França. Aquets arguments són quasi idèntics als de la carta que el bisbe de Girona escriu al Papa des del seu exili de Madrid (33). El memorial de l'abat Climent no el tenim complet, però en la seva carta el rei parla que tractarà d'aquests arguments. De passada, s'exclama sobre la injustícia que li han fet en segrestar-li les rendes del seu monestir i assegura al rei que manté plenament la fidelitat, la pau i la tranquil·litat interiors, malgrat les privacions materials que pateix a l'exili. La seva carta acaba amb un cant devotíssim al monarca de qui espera, naturalment, l'ajut que li correspon per la seva lleialtat, i que realment necessita. (Vegeu el text de la carta a l'apèndix).

El bloqueig del blat destinat a Barcelona.

Finalment hem de dir que l'abat de Besalú no es limita a escriure cartes i memorials. L'abat col·labora activament amb els espanyols que, des d'Itàlia, malden pel triomf del partit «habsburgic» a Catalunya i pels interessos generals de la monarquia. Climent informa als agents espanyols que la majoria dels catalans ja estan cansats del jou francès, que estan dividits entre ells, que cada cop desconfien més dels francesos i suporten menys la seva tirania, que la manca de queviures és notable a Barcelona i a tot el Principat, i per aquí hi veu un camí de prompte desenllaç... Tot això fa, al dir de l'abat, que la rebel·lió dels catalans

estigui en crisi i que l'aliança amb França tingui els dies comptats. Climent espera la ràpida «reducció» del Principat. Inclús passa a l'acció concreta: juntament amb l'ambaixador Erasso procura el bloqueig del blat que de Livorno ha de sortir cap a Barcelona (34) i del qual, en aquells moments de guerra, el país té molta necessitat. Es tracta de blat que ve de Sicília cap a Toscana i que un agent de la ciutat de Barcelona, a Livorno mateix, n'està ultimant la compra per enviar-lo. Sembla, per les cartes, que els mercaders sicilians estan més disposats a ajudar Catalunya (o aconseguir la venda com sigui) que no pas a obeir els ministres del seu propi rei, i que el mateix Gran-Duc de Toscana no es decideix a ordenar l'embarg del blat destinat al Principat. Aquesta actitud assenyala que a nivell de relacions internacionals i comercials, la revolta dels catalans contra Espanya és un fet acceptat i reconegut pels mateixos aliats i súbdits de la Casa d'Austria. Però tant Erasso com l'abat Climent fan el que poden per impedir la sortida de la càrrega de blat i contribuir així a la rendició de Catalunya per la fam: «...conociendo quanto conviene a su real servicio apretar a los catalanes por medio del hambre, estoy incesantemente procurándolo, deseando estrecharles cuanto pueda, como espero conseguirlo en mucha parte ya que no se puede absolutamente.» (35).

L'abat de Besalú és un home de partit, que des de l'exili ajuda activament a la victòria del seu bàndol. I no se n'amaga pas. Ben segur que, a part de les lleialtats monàrquiques i patriòtiques, també hi devia comtar la pressa que tindria el pobre abat de poder tornar aviat al seu monestir de Sant Pere de Besalú i gaudir altra vegada de les rendes abacials. Però no li fou possible: malgrat tota l'activitat desplegada per l'abat Climent per tal que el rei d'Espanya recuperés Catalunya, ell va morir a l'exili, en plena revolta, sense poder-ne veure la reintegració.

Cloenda.

La divisió interna dels catalans i, fins i tot, dels religiosos que havien participat de bell començament a la revolta, ja és un fet irreparable. Mentre l'abat de Besalú, Francesc Climent, és a Roma per informar i actuar a favor de la submissió de Catalunya al rei Felip IV, l'abat de Banyoles, Francesc de Montpalau, es disposa a anar-hi per una missió política en sentit oposat (36). Aquests dos prelats catalans, Climent i Montpalau, de les mateixes comarques i del mateix Orde monàstic, enfrontats en dos partits polítics contraris, són ben bé el símbol d'aquell drama del nostre país dividit i esclafat pels interessos de les dues potències absolutistes veïnes: França i Espanya.

APENDIX

1.- *Còpia de la carta de l'abat de Besalú, Francesc Climent, al rei Felip IV des de Roma després de ser exiliat per les autoritats del Principat.*

«Señor.- Después de haver dado razón a V. Magd. desde Génova de mi prisión y destierro, con pareçer del Card. Albornoz y del Marqués de Los Vélez, llegué a esta Corte para hazer saver al Pontífice las injusticias y opresiones hazen en Cataluña a los Eclesiásticos los ministros del Rey Chistianíssimo y los evidentes peligros de la religión Chistiana en aquel Principado; (h)ase ydo disponiendo y se le dará dentro de pocos días memorial por mayor de todo, por que no lo ygnore; plegue a Dios sea de algún provecho. Estando en esto he recibido aviso de Cataluña que me havían sequestrado la Abadía que para llegar a su punto la tiranía y la inhumanidad no faltava otro. Estoy aconsoladíssimo pues padezco por la justicia, y si bien sin alimentos por passar la vida, pero no sin fee que la tengo muy viva; no me faltará Dios ni V. Magd., si haze su caussa que estoy me sobra.- Guarde Dios a V. Magd. muchos años como es lo suplico y la Christiandad necesita.

Roma a 26 de Março de 1644.

El abat de Besalú»

(*Arxiu de la Corona d'Aragó*, Consejo de Aragón, Leg. 278, doc.45).

2.- *Còpia de la carta que Juan de Erasso, ambaixador espanyol, escriu al rei sobre l'arribada de l'abat de Besalú a Génova.-*

(Còpia). «Señor.

El Abat de Besalú da cuenta a V. Md. de su destierro de Cataluña y la violencia con que los franceses le obligaron a embarcarse desde los principios de la solevación de aquella Provincia, me dicen que se ha mostrado tan fiel vasallo de V. Magd. y padecido tantos trabaxos por este respeto que ha sido muy singular exemplo en haver cumplido con las obligaciones de buen vassallo de V. Magd. Jo le agasajo aquí con particular demostración por los méritos de la persona y por la fineza y riesgo con que ha servido a V. Magd. escusándose exemplarmente de dar el Juramento al Rey Xpmo. como lo han hecho los demás abades del Principado de Cataluña. Hame referido quan trocados ha visto los ánimos de los naturales de aquella Provincia y que en lo interior dessean de hallar la forma de volver a la obediencia de V. Md., como se puede esperar en queriendo Dios que tenga algún buen suçesso las reales Armas de V. Md. en aquella parte, y porque puede facilitar mucho para su reducción que padescan neçessidad de Vív(e)res y se vean trabaxados de to-

das maneras he repetido con diversos officios las instançias al Gran Duque de Toscana para que no consienta salgan provisiones de trigo de Liorna para Barçelona, y he tenido ya respuesta en que me diçe ha enviado ordenes a Liorna para que se haga lo posible en raçon de hazer este serviçio a V. Md. y cautelar que no se embarque en Liorna trigo para Cataluña. Los Cavalleros Catalanes que se hallan aquí tan dispuestos a servir a V. Md. en la forma que V. Md. mandare, aguardan sus reales órdenes con paçiençia para executarlas sin dalaçión, y a mi me tienen muy obligado viéndolos tan consolados de haver dexado sus casa y haziendas por no faltar a lo que deben y tan desseosos de mostrar el ánimo resuelto que tienen de perder la vida en serviçio de V. Md. siempre que V. Magd. tubiere por bien de emplearlos en él. Ntro. Señor etc.

Juan de Erasso»

(A.C.A., Consejo de Aragón, Leg 291, doc.121)

3.- *Segona carta de l'ambaixador Erasso: missió de l'abat a Roma i bloqueig del blat de Toscana.*

«Copia de una carta para Su Mgd. de Don Juan de Erasso, escrita en Génova a primero de Enero de 1644.-

Quando el abad de Ripoll obligó con tanta violencia y escándolo a que saliese del Principado de Cataluña el Abat de Besalú, quedaron en la abadía algunos religiosos que han sido siempre afetos al Real servicio de V. Mgd. y cumpliendo con su obligación natural y perseverando en sus buenos proçedimientos se han hecho sospechosos a françeses, y por el mismo respecto enemistandose con su superior que ha continuado la persecución a los buenos vasallos de V. Mgd. y en esta conformidad desterró del Principato de Cataluña a Fray Gaspar Grau, Fray don Luis Pons y Fray Joseph Monrredon, sin consentirles que se valiesen de su hazienda, ni del dinero propio que tenían para poder hazer su viage, han-llegado a Génova con la extrema necesidad en que les ha puesto su superior por castigo, y pongo en consideración a V. Magd. los méritos de estos Religiosos que han dejado sus haziendas y quietud por no faltar en nada a la obligación de buenos vasallos de V. Mgd. para que V. Mgd. se sirva de mandarme en la forma que se les ha de hazer asistencias para su sustento, y porque entretanto que llege la real respuesta de V. Mgd. ni tienen a quien bolver los ojos, ni pare conbiniente que les falte el real amparo de V. Mgd., les haré acudir a todos tres con 500 scudos para que puedan vivir sin la incomodidad con que aora están, hasta que llegue orden de V. Mgd. en lo que yo hubiere de executar, y haviéndome parecido que no podia seguirse ningún daño al real servicio de V. Mgd. en que el Abat de Besalú, religioso digno de veneración por su edad, virtud y letras, fuesse a Roma

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

a representar a Su Santidad la injusticia que le havia hecho en desterrarle del Principato de Cataluña y el perjuicio que recibia la inmunidad Eclesiástica, de que el Abat de Ripoll en atención a complacer a franceses, sin otro ningún motivo diese su auxilio y ayuda a los Ministros del Rey Christianissimo para prender y hehar de Cataluña con tanto escándalo a una persona de tanta autoridad como el Abat de Besalú que se estava retirando en su Abadia y no se le allava otra culpa sino el haver hecho una acción tan loable como el no haver querido prestar el juramento el Rey Chistianisimo. Y antes de partirse para Roma, comuniqué esto al Cardenal Albornoz y el Marques de los Velez, a todos ha parecido acertada la resolución y aprueban lo que les ha propuesto, aunque Roma no se puede esperar que se haga la justa demostración que convenia, por lo menos entenderá el mundo la calidad de estas acciones y no se dejarán por parte de los Ministros de V. Md., de aplicar las diligencias devidas para que Su Sd. no permita en el Principato de Cataluña tan escandalosas execuciones y de tanto perjuicio a la inmunidad eclesiástica. Por la de estos religiosos he entendido quan cansados están los catalanes de los trabajos que padecen y mal abenidos con franceses, demás de esto la falta de bíberes que tienen es grande, causas todas muy suficientes para poder esperar la reducción de aquella Provincia en breve tiempo si, una vez se da principio a ella y empiécan a experimentar los beneficios de bolber a la real obediencia de V. Md., yo desde aquí no perdono a ningua diligencia para procurar quitarles el trigo que les puede yr de diversas partes, particularmente de Liorna adonde oy han llegado muchos vaxeles cargados de Siçilia, y si bien ha días que escriví al Gran Duque de Toscana para que no permitiese la extracción del trigo para Cataluña, y me respondió que daría ordenes para esto, visto que no se observaban preçisamente e buuelto a escribir al Gran Duque exclamando por lo que en Liorna se hace, y le he instado vivament para que no se consienta estar en Liorna un Jurado de Barcelona que asiste para embiar estas provisiones de Trigo, pues es de tan mal exemplo que se permita en el dominio del Gran Duque quien representa persona pública de los rebeldes de V. Md. Aguardo la respuesta, y entretanto he hecho una diligencia muy útil en Génova embiando a llamar al Marqués Paulo Geronimo Palavesin, (cuyo es casi todo el trigo que ay en Liorna de Siçilia) y haviéndole hablado para que escriviese a sus correspondientes en Florencia, que no vendiesen el trigo a catalanes ni a franceses, ha venido en ello con buena voluntad y me embió una carta para sus correspondientes que la remití luego a Florencia, y ya he visto la respuesta en que aseguran que se estará en todo cuydado, y a Ludovico Ridolfi (que le tiene muy particular en todo lo que toca al real servicio de V. Md.) he encargado las diligencias, no solo las que boy continuando con el Gran Duque, sino también las que aplican con las personas que tienen Trigo en Liorna y ha venido de los reinos de V. Mgd. para que no sirva de sustento de los rebeldes de V. Mgd., y conociendo quando conviene a su real servicio el apretar a los Catalanes por el medio de la hambre, estoy incesantemente procurándolo, deseando estrecharlos quanto pueda, como espero conseguirlo en mucha parte ya que no se pueda adsolutamente como quisiera. Un ministro de V. Mgd. que está escondido dentro de una casa en Barcelona desde el primer tu-

multo de aquella Ciudat hasta aora, ha escrito a Don Berenguel de Oms la carta cuya copia remito a V. Mgd. y se ha entablado con él la correspondencia para que aun que sea por el rodeo de venir los avisos a Génova los pueda yo remitir a V. Mgd. en las primeras ocasiones. Ntro. Sr. guarde, etc.»

(Juan de Erasso).

(A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, D. 121)

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

(1) Les millors obres generals sobre la Guerra dels segadors són encara les de J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña*, Barcelona 1956, i de J. H. ELLIOTT, *La revolta Catalana*, Barcelona 1966. També és molt documentada l'obra de E. ZUDAIRE, *El Conde-Duque y Cataluña*, Madrid 1964, però és un estudi tendenciós a favor de la política anticatalana d'Olivares.— Per l'actitud dels bisbes durant la rebel·lió es pot veure el meu article: *Dues cartes del bisbe de Girona, Gregorio Parcerro, des de l'exili*, a «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses» (Homenatge a Santiago Sobrequés), vol. XXII, 1974-75, pp. 351-353 i ss.

(2) Sala pertany a l'orde de St. Agustí però fou abat del Monestir de St. Cugat. Es l'autor de la *Proclamación Católica* i d'altres pamflets i sermons revolucionaris. Cfr. J.H. ELLIOTT, o.c., p. 485.

(3) LL. CONSTANS, *Francesc de Montpalau, Abat de Banyoles, ambaixador de la Generalitat de Catalunya* (Institut d'Estudis Catalans, Memòria de la secció històrico-arqueològica, fasc. 21) Barcelona 1960.— Cap al final de la guerra, l'abat Montpalau és preconitzat bisbe de Girona pel rei de França, com a premi a la seva llarga fidelitat al partit separatista.

(4) Carta de Juan de Erasso des de Génova, 30 nov. 1643: *A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, d. 121*.

(5) Flórez precisa que va morir a Roma l'any 1647: *La España Sagrada*, vol.III, p. 141.

(6) A. SEQUESTRA, *Sant Pere de Besalú, abadia reial de la Congregació Benedictina Claustal Tarraconense*, 1934, pp. 106-108.

(7) Mn. Josep Sanabre fou un histotiadador molt fecund i un home apassionat pel país que estudià aquesta revolta en diversos treballs. A més del ja esmentat, *La acción de Francia en Cataluña*, podem citar aquí: *La guerra dels segadors en el Ampurdán y la actuación de la casa Condal de Perelada* (Biblioteca Palacio de Perelada 1955); *El tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya* (Barcelona 1960), i molts d'altres.

(8) Va néixer probablement a «la vella, la rónega i primitiva casa pairal» de La Selva, a la vall «on la tramuntana no s'ajup i el sol d'hivern es pon a quarts de quatre». Però la casa pairal no devia ser tant vella a finals del XVI. Vegeu: C. FAGES DE CLIMENT, *Climent*, Barcelona 1933 (hi ha una 2ª edició del 1969), p. 81.— La dinastia dels Climent, a més de l'abat de Besalú que estudiem aquí, compta amb un abat de St. Pere de Roda, un bisbe de Barcelona i dos notables polítics liberals al segle passat: *Ibid.*, pp. 25 i ss.

(9) El procés consistorial per conferir a F. Climent l'abadia de St. Pere de Besalú es troba a l'Arxiu Vaticà. La certificació davant del cardenal Borja pel secretari de l'ambaixada del rei d'Espanya porta la data del 25 d'abril de 1632. El procés és fet pel card. Francesco Barberini, nebot del papa i «Secretari d'Estat», el 20 de novembre del mateix any. Declararen com a testimonis Joan Fontanella, prevere de Girona, i Jaume Dalmau, monjo benedictí de Barcelona. El monastir de Besalú tenia llavors

12 monjos i l'abat; i els fruits de la mensa abacial eren de 8.000 escuts l'any i els de la mensa conventual de 2.000 escuts. Cfr. ARXIU VATICÀ, *Processus Consistoriales* 32A, ff. 425-434. L'any 1642 l'abat Climent juntament amb els seus germans, va fundar una causa pía dita dels germans Climent. També fundà prebendes i un benefici per a l'organista del Monestir: v.A. SEQUESTRA, o.c., pp. 106 i 107.

(10) Cfr. J.SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña*, o.c., pp. 131-138; P. BASILI DE RUBI *Les corts generals de Pau Claris*, Barcelona 1976 (Introducció) pp. 81 i 82. Aquests autors assenyalen que en les corts les opinions estaven dividides i que avenir-se a acceptar Lluís XIII com a rei no fou gens fàcil.

(11) El caràcter contractual de la corona a Catalunya, *el pactisme*, era incompatible amb la monarquia absoluta. Els temps es posaren en contra d'aquets esperit dels catalans: l'absolutisme s'anava instal·lant a totes les monarquies europees de l'època. Però al Principat, igualment com en 1640 hom creia que Felip IV i el seu ministre Olivares, no havien respectat els pactes i les constitucions ara molts pensen que hi ha la mateixa base jurídica per abandonar el rei francès.

(12) Candiotti escriu a Roma que els eclesiàstics catalans estan dividits i que cada dia creix el nombre dels qui conspiren i es fan sospitosos a les autoritats franco-catalanes. El mateix abat de Montserrat és retintut a Barcelona per desafecte: ARXIU VATICÀ, *Spagna* 91, f. 440.

(13) BIBLIOTECA VATICANA, *Barberini Latino* 8535, ff. 60 i 61; Cfr. SANABRE, o. c., pp. 274-276

(15) S'intentava normalment que els desterrats fossin confinats a França, però això fou difícil de fer observar als eclesiàstics. Els alts prelats sovint van anar cap a Espanya (con els bisbes Manrique, Parceró i, més tard, Sentmenat). «Dotzenes de bons catalans són enviats a l'exili», entre ells l'abat Gispert d'Amat, diputat eclesiàstic, que havia estat des del començament en la línia de Claris. Eren pocs els eclesiàstics que s'aferraven al partit francès entorn de Margarit. Cfr. R. VIDAL en el pròleg a *«Les Corts Generals de Pau Claris»*, o.c. p. 74.

(16) Parceró era també monjo benedictí, gallec de naixement, abat de St. Martí de Madrid, molt estimat pel poble de les tres diòcesis catalanes d'on fou bisbe: Perpinyà, Girona i Tortosa. Primerament fou favorable a la revolta dels camperols, però després no volgué acceptar i jurar fidelitat al rei de França. Per això fou desterrat. Cfr. J. BUSQUETS, *L'Església i el bisbe de Girona durant la revolta catalana de 1640* (Premi d'història de l'Ajuntament de Girona, 1975).

(17) Carta de Fr. Josep de Monrodon al Rei. Gènova 6 gener 1644. Les cartes sobre l'expulsió d'aquests tres monjos de Ripoll són a: A.C.A., *Consejo de Aragón. Leg. 291, d. 121*.

(18) En la qüestió del jurament de fidelitat al nou rei Lluís XIII, Francesc Climent se separà de la línia seguida pels altres abats de Catalunya car tots van jurar i es van mantenir addictes a la causa dels catalans revoltats. La postura que adopta l'abat de Besalú s'acosta més a la general dels bisbes que, fins i tot el de Vic, que era català, va negar-se a jurar fidelitat al nou rei. Sentmenat, l'últim bisbe que restava al Principat, fou expulsat el 1646.

(19) L'ambaixador espanyol a gènova protesta en una carta contra el fet que l'abat de Ripoll expulsés de Catalunya l'abat Climent «con tanta violencia y escándolo», només per complaure els francesos. En els lligalls del Consell d'Aragó no hi ha l'ordre d'expulsió de Climent, però hi ha molts altres de-

III ASSEMBLEA D'ESTUDIS SOBRE EL COMTAT DE BESALÚ

crets d'exili corresponents a eclesiàstics del mateix grup o d'altres monjos expulsats també a Genova. Tots diuen el mateix i porten la signatura de l'abat de Ripoll. Copiem literalment aquí el manament d'expulsió de Fr. J. Monrondon: «*De parte del M.Iltre. y Rdmo. Sr. el Dr. Fr. Francisco de Copons, Abad del monasterio de Ripol, del Orden de St. Benito, a la Sta. Iglesia Romana tanto en la cabeza como en los miembros inmediatamente sujeto. Insiguiendo en la orden expreso del Noble don Joseph Biure y de Margarit, Barón de Aguilar, Mariscal de Campo, Lugarteniente de Capitán General hace mandamiento a Fray Joseph de Montrodón, monje y Paborde de Palau del ditxo Monasterio que por quanto es mal affecto a las cosas del Rey de Francia, por todo el corriente mes de noviembre salga de Cataluña y sus Condados, y fuera de ellos esté en partes donde le diere gusto, asta que otra cosa se sea ordenada. Dado en el Palacio Abatial de Ripol a los 2 de noviembre 1643.— El Abad de Ripol. Scriba: Joseph Illa.*» (A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, d. 121.)

(20) Carta de Juan de Erasso al Rei. Gènova 30 nov. 1643 (A.C.A., Consejo de Aragón, *Ibid.*)

(21) «*Libre dels fets de la Casa Climent*»: v. C. FAGES DE CLIMENT, o. c. p. 33.— No serà pas la darrera vegada que un Climent s'ha d'exiliar per causa de la política. Dos segles més tard, Enric de Climent, liberal progressista, marxarà cap al Rosselló embarcant-se també en aquest port de Llança: *Llibre dels fets...*, pp. 33, 73 i 81.

(22) Carta de Candiotti al card. Barberini, Barcelona maig 1643: a BIBLIOTECA VATICANA, *Barb. Lat.* 8535, ff 82-84.

(23) Els altres capítols de Catalunya i alguns ordes religiosos s'han ajuntat a la protesta del de Barcelona. «*L'estament eclesiàstic està alterat*», escriu Candiotti a Roma el 26 de maig de 1643: *Ibid.* ff 85 i 86.

(24) Carta de J. de Erasso al Rei. Gènova 1 de gener 1644 (A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, d. 121)

(25) Carta de Josep de Monrodon al Rei. Gènova 6 gener 1644 (*Ibid.*).

(26) Carta d'Erasso. Gènova 30 nov. 1643 (v. Apèndix 2).

(27) Pedro de Arce, secretari del Consell d'Aragó escriu al Rei sobre l'expulsió de l'abat de Besalú i sobre la seva missió prop del Papa: «*Y en particular del Abad de Besalú se responde aprobándole también el haverle embiado a Roma y socorrido, y que en aquella corte la acuda con el dinero que juzgare havrà menester para que no lo passe con descomodidad por la combeniencia que puede resultar en servicio de S. M. de su asistencia allí como dize el Embajador*». Saragossa 23 juliol 1644. A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, d. 121.

(28) Cfr. V. KYBAL-G. INCISA DELLA ROCCHETTA, *La Nunziatura di Fabio Chigi 1640-1651*, vol. I, (Biblioteca Vallicelliana) Roma 1943, que conté tota la documentació sobre la legació de Mons. Chigi a la conferència de la Pau de Westfàlia.

(29) M. BATLLORI, *Los jesuitas y la guerra de Cataluña 1640-1659*, a «Boletín de la R. Academia de la Historia» t. CXLVI, 1960, pp. 146 i 151 n. 18.— La correspondència diplomàtica de Candiotti des de Catalunya durant aquesta guerra es troba a la Biblioteca i a l'Arxiu vaticans molt barrejada amb la de diverses nunciatures i la tenim recollida per publicar-la.

(30) Els caps d'aquest equip polític eren: el card. «nepote» Francesco Barberini, que afavoria els cata-

lans, i el card. Antonio, caputxi, germà del papa. Mort Urbà VIII, els Barberini foren perseguits a Roma i van acollir-se a la protecció del rei de França.

(31) Erasso al Rei. Gènova 30 nov. (*A.C.A., Consejo de Aragón, Leg. 291, d. 121*).

(32) Vegis: *Dues cartes del bisbe de Girona*, G. Parceró, *des de l'exili*, art. cit., pp. 351-359.

(33) «*Madrid. 21 settembre 1644. Il Vesovo di Girona rappresenta il pericolo e miserabile stato nel quale si trova il Principato della Catalogna per l'espulsione dei Vescovi e per la cohabitazione in esso di soldati heretici con quei sudditi. Supplica V.S. ad haverci riguardo e provvedere...*» Fragment de la regesta oficial que la Secretaria d'Estat fa de la carta del Bisbe de Girona: *Ibid.*, Apèndix, pp. 361-363.

(34) Les dues cartes d'Erasso que publiquem a l'apèndix d'aquest treball fan esment dels intents de bloqueig de blat destinat a Barcelona. L'escassetat de cereals i en concret de blat que ha caracteritzat sempre Catalunya, s'ha vist agreujada a través de la història cada vegada que estava en guerra amb Castella. F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona 1963, p. 3 n. 4 i ss. Pierre VILAR parla igualment de «la insuficiència de les planes graneres»: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. I, Barcelona 1964, pp. 400-405.

(35) Carta des de Gènova. 1 de gener 1644 (V. Apèndix).

(36) Carta de Candiotti des de Barcelona, 8 de març 1644: BIBLIOTECA VATICANA, *Barb. Lat.* 8535, f. 141.